

Analysis and Investigation of the Concept of "Hinge Propositions" in Wittgenstein's Epistemic System (Based on the Book "On Certainty")

Mohammad Saied Abdollahi *

PhD Student in Moral Philosophy, Department of Ethics, Faculty of Theology and Islamic Studies, University of Qom, Qom, Iran

Mohsen Javadi

Professor, Department of Ethics, Faculty of Theology and Islamic Studies, University of Qom, Qom, Iran

Muhammad Legenhausen

Professor, Imam Khomeini Education and Research Institute, Qom, Iran

Abstract

In his reflections on certainty and his epistemological analyses, Wittgenstein mentions propositions that he calls "hinge propositions". What role do these propositions play in Wittgenstein's epistemological system? What are their characteristics and how many types are there? What is their difference or similarity with other definite propositions such as mathematical propositions? The mentioned items are some of the questions that we will address in this article. According to Wittgenstein, when we reach these propositions, doubt loses its meaning. These propositions are like hinges around which our beliefs revolve. Hinge propositions do not give us knowledge, but they build the basis of knowledge. They are not ordinary propositions because properties such as knowability, being justified or unjustified, and being true or false do not have meaning about them. These propositions are the criteria of truth and falsity. In this article after clarifying the concept of hinged propositions, we will enumerate their different types and examine Wittgenstein's claims about propositions. Also, we have tried to show Wittgenstein's meaning by making such propositions and finally, we try to criticize his point of view.

Keywords: Certainty, knowledge, Wittgenstein, basis of knowledge, hinge propositions.

* **Corresponding Author:** m.saied.abdollahi@ut.ac.ir

How to Cite: Abdollahi, Mohammad Saied; Javadi, Mohsen & Legenhausen Muhammad. (2024). Analysis and Investigation of the Concept of "Hinge Propositions" in Wittgenstein's Epistemic System (Based on the Book "On Certainty") , *Hekmat va Falsafeh*, 20 (78), 75-102.

DIO: 10.22054/wph.2024.75844.2188

1. Introduction

In the eyes of many philosophers, the validity of human knowledge depends on the existence of propositions that play the role of the foundation of knowledge. Some propositions need justification and we need arguments to justify them, and some propositions are justified by themselves. Those propositions that are justified in themselves and do not need arguments to be justified are called basic propositions. In the last year and a half of his life, when he lived in Ithaca at the invitation of his student Norman Malcolm, Wittgenstein got involved in writing things that were epistemological. In these notes, which continued until the last day of his life, he dealt with epistemology in a serious way. These notes were published under the title "On Certainty". "On Certainty" presents a new stage of Wittgenstein's philosophical growth and evolution. Wittgenstein was trying to evaluate Moore's claims. In his article, Moore refers to his hands in a very impressive way and says, I can prove that there are two hands in man. How? By raising both my hands and pointing to my right hand and saying "This is one hand" and then pointing to my left hand and saying "This is also one hand". Moore believes that with this work he has made a strong argument to prove the existence of two hands.

What Moore says regarding his understanding of the world is a set of propositions that present a different picture of the world? Wittgenstein is with Moore so far that the proposition "It is a hand" is certain and has his own language game. But where Wittgenstein does not agree with Moore is the epistemic nature of such propositions. Wittgenstein rejects the connection between knowledge and its basis (hinge propositions). Hinged propositions that are certain or the basis of knowledge belong to one category, and knowledge itself belongs to another category. What is certain is different from what is known. Therefore, this point, the distinction between knowledge and its foundations, is one of Wittgenstein's most prominent epistemological ideas. During his explanations in this discussion, Wittgenstein refers to "hinged propositions". The word "Hinge" is a word that Wittgenstein used in "About Certainty" and in recent years, Wittgenstein scholars have used it a lot in explaining Wittgenstein's epistemological issues. In this article, after explaining the concept of "hinged propositions" and their types, we discuss Wittgenstein's claims and the many features of these propositions, and then we try to criticize and evaluate them.

2. Literature Review

Hinge propositions are a concept that has received much attention from Wittgenstein enthusiasts and epistemologists in the past decades. Some Wittgenstein scholars have devoted their efforts in recent years to the

study and analysis of Wittgenstein's "On Certainty" and have written very good works in this field, which can be mentioned as examples:

Coliva and Danièle Moyal-Sharrock (2017) *Hinge Epistemology*, Brill Academic Pub.

Coliva, A (2015) *Extended Rationality: A Hinge Epistemology*, Palgrave Macmillan.

Danièle Moyal-Sharrock and William H. Brenner (2005) *Readings of Wittgenstein's On Certainty*, Palgrave Macmillan.

Moyal-Sharrock, Danièle (2004) *Understanding Wittgenstein's On Certainty*. New York: Palgrave Macmillan.

Moyal-Sharrock, Danièle (2016) *the Third Wittgenstein the Post-Investigations Works*, Routledge.

Moyal-Sharrock, Danièle (2021) *Certainty in Action, Wittgenstein on Language, Mind, and Epistemology*, Bloomsbury Publishing Plc.

Orr, Deborah (1989) Did Wittgenstein have a theory of hinge proposition? , *Philosophical Investigations*, 12, pp. 134-153

Rhees, R. (2003) *Wittgenstein's On Certainty*, Blackwell Publishing.

3. Methodology

Throughout this article, Wittgenstein's important and classic book "On Certainty" is considered. Therefore, the author's method in this article was to pay attention to the book "On Certainty" and also to examine the views of Wittgenstein's commentators about this book.

4. Conclusion

1. With our conscience, we find propositions in which there is no room for error. Propositions that are completely immune to doubt and are the basis of thinking and any kind of thinking and research is based on them. Propositions that form the foundation of our language games. These propositions cannot be considered separately from a set of our own beliefs, they are a system that makes up our beliefs and the set of our knowledge system. This epistemic system is what Wittgenstein calls him "world- picture".

2. Wittgenstein makes various claims about these propositions. According to their understanding of "certainty", different commentators have enumerated various claims for these propositions and attributed them to Wittgenstein. Certainty, the madness of their rejection, not being based on research and not being supported by documents and evidence, and not being justified or doubting about them, are the most important of this claim. Some other characteristics of hinge propositions are: they are the basis of rational thought, they are of the nature of behavior and action, they are not knowable, they are neither true nor falsifiable, and they are coherent and systematic.

3. One of the most important discussions in this article is whether there is a problem at all that we want to solve with the help of "hinge propositions". Some formulate the problem as follows: to find out whether Wittgenstein's hinge propositions can be defended against the threat that they are falsifiable. Because if only one of these hinge statements falls, this threat has occurred. According to Wittgenstein, such a collapse will never happen, just because the loss of such a statement will lead to the loss of all hinged statements. Some consider Wittgenstein's problem in not paying attention to the details of his examples. Contrary to Wittgenstein, they believe that a hinge proposition can also be rejected, and that rejecting it does not harm a person's set of beliefs. In order to reject a hinged statement, one can overcome the certainty of the "hinged statement" by bringing contrary evidence and accumulating more certain things, while if a statement has absolute certainty, it should never be lost. Therefore, we are dealing with relative certainties. But this point, that is, the variableness of hinge propositions and the difference in their stability and permanence, is what Wittgenstein paid attention to and explained about it.

4. Among the examples that Wittgenstein gives for hinge propositions, there are different types, both personal propositions and general propositions, both religious beliefs and scientific beliefs. Therefore, one of the points that can be pointed out in criticizing and evaluating the idea of "hinged propositions" is the lack of a clear criterion and a form of ambiguity in recognizing hinged propositions. It is clear that the characteristics that Wittgenstein enumerates for hinged propositions are not inherent and common among all hinged propositions. These propositions have different types, but what Wittgenstein is looking for through these propositions, "certainty", can be considered as a concept understood by the metaphor of family resemblance. It means a set of characteristics that can be attributed to different people and types .

تحلیل و بررسی مفهوم «گزاره‌های لولایی» در نظام معرفتی ویتگنشتاین (با تکیه بر کتاب «در باب یقین»)

دانشجوی دکتری فلسفه دانشگاه قم، قم، ایران

استاد گروه اخلاق الهیات و معارف اسلامی دانشگاه قم، قم، ایران

استاد مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، قم، ایران

محمد سعید عبداللہی *

محسن جوادی

محمد لگنهاوسن

چکیده

ویتگنشتاین در تأملات خویش در باب یقین و تحلیل‌های معرفت‌شناسانه‌اش، سخن از گزاره‌هایی به میان می‌آورد که آن‌ها را «گزاره‌های لولایی» می‌نامد. این گزاره‌ها چه نقشی در نظام معرفتی ویتگنشتاین دارند؟ چه ویژگی‌هایی دارند و چند گونه‌اند؟ تفاوت و یا شباهت آن‌ها با دیگر گزاره‌های قطعی مانند گزاره‌های ریاضی در چیست؟ موارد یاد شده پاره‌ای از پرسش‌هایی است که در این نوشتار بدان‌ها می‌پردازیم. به باور ویتگنشتاین زمانی که به این گزاره‌ها می‌رسیم، شک معنای خود را از دست می‌دهد. این گزاره‌ها همچون لولاهایی هستند که باورهای ما گرد آن‌ها می‌چرخند. گزاره‌های لولایی معرفت بخش نیستند اما زیربنای معرفت را می‌سازند. آن‌ها از سنخ گزاره‌های معمولی نیستند چراکه ویژگی‌هایی مانند دانستنی بودن، موجه یا ناموجه بودن، درست یا نادرست بودن را بر نمی‌تابند. این گزاره‌ها خود معیار صدق و کذب‌اند. در این مقاله پس از روشن ساختن مفهوم گزاره‌های لولایی، به برشمردن انواع مختلف آن‌ها و بررسی ادعاهای ویتگنشتاین در باب گزاره‌ها خواهیم پرداخت. همچنین سعی در نشان دادن منظور ویتگنشتاین از طرح چنین گزاره‌هایی داشته و در نهایت نیز تلاش می‌کنیم دیدگاه او را با عیار نقد بسنجیم.

واژه‌های کلیدی: یقین، معرفت، ویتگنشتاین، مبنای معرفت، گزاره‌های لولایی.

۱. مقدمه

در نگاه بسیاری از فیلسوفان، اعتبار معرفت‌های آدمی در گرو وجود گزاره‌هایی است که نقش پایه^۱ و بنیاد معرفت را به عهده دارند. دسته‌ای از گزاره‌ها نیازمند توجیه‌اند و برای موجه نمودنشان نیاز به استدلال داریم و پاره‌ای از گزاره‌ها به خودی خود موجه‌اند. آن دسته از گزاره‌هایی که فی‌نفسه موجه‌اند و برای موجه بودن، نیازی به استدلال ندارند را پایه می‌نامند. در سنت منطقی فلسفی مسلمانان نیز به این گونه گزاره‌های پایه، گزاره‌های بدیهی و یا غیر اکتسابی گفته می‌شود. هر گونه استدلال تا جایی ادامه می‌یابد که به گزاره‌های پایه بیانجامد و در آن نقطه است که دیگر استدلال ادامه پیدا نمی‌کند. شاید بتوان چنین گزاره‌هایی را به آنچه فیلسوفان «علة العلل» نامیده‌اند نیز تشبیه کرد، جایی که سخن از زنجیره‌ی علت‌ها و معلول‌ها به میان می‌آید. از سویی، شاید بتوان همان گونه که چیزولم^۲ تذکر می‌دهد از ادبیات ارسطویی بهره‌گیریم و این گزاره‌ها را «محرکی غیر متحرک» بخوانیم (Chisholm, 1961:30).

در نظام معرفتی ما دو نوع باور وجود دارد، باورهای پایه و باورهای استنتاجی. باید توجه نمود که هر گزاره‌ای را نمی‌توان به‌عنوان گزاره پایه تلقی نمود. همچنین پذیرش یک گزاره استنتاجی بر اساس هر گزاره پایه‌ای امکان‌پذیر نیست. هر باور پایه‌ای نمی‌تواند موجه‌کننده باورهای استنتاجی باشد. از سویی، میان باور پایه و باور استنتاجی نیز رابطه مشخصی برقرار است. در اینجا باید پرسید از کدام روش استنتاجی می‌توان برای گذر از باورهای پایه به باورهای استنتاجی بهره برد؟ بنابراین، بحث‌هایی از این دست، برخی از فیلسوفان را به سمت پذیرفتن نظریه مبناگرایی^۳ سوق داده و آن‌ها را واداشته در باب شرایط و چگونگی گزاره‌های پایه فلسفه ورزی کنند.

۱. Basic

۲. Chisholm

۳. Foundationalism

ویتگنشتاین^۱ در یک سال و نیم آخر عمر خویش و درست زمانی که به دعوت نرمن مالکم^۲ شاگرد و دوست خود در ایٹاکای^۳ آمریکا سکونت داشت، درگیر نوشتن مطالبی گشت که بیش از پیش رنگ و بوی معرفت‌شناسانه داشت. او در این یادداشت‌ها که تا روز آخر حیاتش نیز ادامه داشت به شکلی جدی و بی‌وقفه به حوزه معرفت‌شناسی پرداخت. این یادداشت‌ها با عنوان «در باب یقین»^۴ منتشر شدند. «در باب یقین» مرحله‌ی جدیدی از رشد و تکامل فلسفی ویتگنشتاین را به نمایش می‌گذارد.

آبشخور این علاقه و تلاش علمی ویتگنشتاین مقالات^۵ جی. ای. مور^۶ و به‌طور مشخص دو مقاله «دفاع از عقل سلیم»^۷ و «برهان عالم خارج»^۸ مور بود. مالکم چندین سال پیش از آنکه ویتگنشتاین را در آمریکا ببیند، مجموعه مقالاتی با عنوان «فلسفه جی. ای. مور» منتشر می‌کند. یکی از آن مقالات «مور و زبان عادی»^۹ نام داشت. مالکم استدلال نموده بود که دفاع مشهور مور در باب فهم متعارف و یا عقل سلیم از جهان خارج، دفاعی از زبان عادی در برابر استفاده از بیان تناقض‌آمیز فلسفی بوده است (استرول، ۱۳۹۴: ۱۶۱).

مالکم پس از چند سال به این نتیجه رسید که مور در ادعاهای خویش از پاره‌ای عبارت نادرست استفاده نموده است و به همین دلیل دیدگاه‌های خود را با ویتگنشتاین به اشتراک گذاشت. ویتگنشتاین در تلاش بود تا ادعاهای مور را مورد ارزیابی قرار دهد. مور در

۱. Wittgenstein

۲. Norman Malcolm

۳. Ithaca

۴. On Certainty

۵. بنگرید به سه مقاله کلاسیک و مهم جی. ای. مور:

‘A Defence of Common Sense, 1925

‘Proof of an External World’, 1939

‘Certainty’, 1941

۶. G. E. Moore

۷. A Defence of Common Sense

۸. Proof of an External World

۹. Moore and ordinary language

«برهان عالم خارج» به شکلی بسیار تأثیرگذار به دست‌های خود اشاره می‌کند و می‌گوید، می‌توانم ثابت کنم که دو دست آدمی وجود دارد. چگونه؟ با بالا بردن دو دست خود و اینکه به دست راست خود اشاره کنم و بگویم «این یک دست است» و سپس به دست چپ خود اشاره نمایم بگویم «این نیز یک دست» است. مور بر این باور است که با این کار خود برهانی قوی برای اثبات وجود دو دست آورده است (مور، ۱۳۸۲: ۱۴۲). آنچه مور با توجه به فهم عرفی‌اش در باب جهان می‌گوید، مجموعه‌ای از گزاره‌ها است که تصویر متفاوتی از جهان ارائه می‌دهد. گزاره‌ای مانند «اکنون جهان وجود دارد و از مدت‌ها پیش وجود داشته است» متعلق به هیچ‌یک از علوم تجربی نیست. این گزاره یک فرض نیست که ممکن باشد معلوم شود کاذب است. هیچ نظریه علمی‌ای چنین گزاره‌ای را انکار نمی‌کند و از سویی به شکلی یکسره معقول نیز نمی‌توان از این گزاره دفاع نمود.

ویتگنشتاین تا اینجا با مور همراه است که باری گزاره‌ی «این یک دست است» یقینی است و بازی زبانی مخصوص به خود را نیز دارد، اما گرانگاهی که ویتگنشتاین در آن با مور همداستان نیست بر سر معرفت‌بخش خواندن چنین گزاره‌هایی است. ویتگنشتاین ارتباط میان معرفت و مبنای آن (گزاره‌های لولایی) را رد می‌کند. گزاره‌های لولایی که یقینی‌اند یا همان مبنای معرفت‌اند از یک مقوله است و خود معرفت از مقوله دیگر. آنچه یقینی است با آنچه دانستی است تفاوت دارد. برای روشن‌تر شدن این معنا به فقره ۳۰۸ در باب یقین نگاه می‌کنیم:

«معرفت و یقین به مقولات مختلفی تعلق دارند. آن‌ها دو «وضع ذهنی» مثل «حدس زدن» و «مطمئن بودن» نیستند. آنچه حال محل توجه ماست مطمئن بودن نیست بلکه معرفت است»، بنابراین این نکته یعنی تمایز میان معرفت و دانستن و مبنای آن از برجسته‌ترین اندیشه‌های معرفت‌شناختی ویتگنشتاین است».

ویتگنشتاین در خلال توضیحات خود در این بحث به «گزاره‌های لولایی»^۱ اشاره می‌کند. واژه «Hinge» که به معنای «لولا» و یا «محور» در زبان فارسی ترجمه می‌شود، تعبیری است که ویتگنشتاین در «در باب یقین» به کار برده است و در سال‌های اخیر ویتگنشتاین پژوهان بهره‌های بسیاری از آن در توضیح مباحث معرفتی فیلسوف اتریشی

۱. Hinge propositions

برده‌اند.^۱ «لولا» چیزی است که اگر نباشد و در روی آن قرار نگیرد، چرخشی برای در نمی‌توان تصور نمود. ویتگنشتاین نیز همین معنا را برای گزاره‌های لولایی و اندیشه و باورهای ما در نظر دارد. در این مقاله پس از توضیح مفهوم «گزاره‌های لولایی» و انواع آن به ادعاهای ویتگنشتاین و ویژگی‌های متعدد این گزاره‌ها پرداخته و در ادامه به تلاش می‌کنیم به نقد و ارزیابی آن دست یازیم.

۲. تعریف، انواع و ویژگی‌های گزاره‌های لولایی

۱-۲ تعریف و تبیین

ویتگنشتاین برای «گزاره‌های لولایی» جایگاه منحصر به فردی قائل است. او در «در باب یقین» بر این باور است که ما انسان‌ها با وجدان خویش گزاره‌هایی را می‌یابیم که خطا و اشتباه در آن‌ها راه ندارد. آن‌ها گزاره‌هایی‌اند که یکسره از شک مصون‌اند. اهمیت این گزاره‌ها تا بدان جا می‌رسد که حتی امکان فکر و حکم و زبان نیز در گرو اعتبار این گزاره‌ها هستند. گویی باید باوری بدون هیچ‌گونه چون و چرا به این گزاره‌ها داشت تا اندیشه پا بگیرد، گزاره‌هایی که بنیان اعمال اندیشه‌اند و هر گونه تفکر و پژوهش بر پایه آن‌ها رخ می‌دهد. گزاره‌هایی که داربست تفکر ما هستند، شالوده بازی‌های زبانی ما را تشکیل می‌دهند. این گزاره‌ها لولاهایی‌اند که پرسش‌ها و شک‌هایمان به روی آن‌ها می‌چرخند. پس زمینه به ارث رسیده ما هستند که با یاری آن‌ها میان صدق و کذب تمایز می‌گذاریم (ویتگنشتاین، ۱۳۸۷، فقره‌های ۴۰۱-۴۰۳ و ۱۶۲ و ۳۴۱-۳۴۳).^۲

همان‌گونه که دیدیم ویتگنشتاین این گزاره‌ها را به لولاهایی تشبیه می‌کند که در اندیشه و پرسش‌ها و شک‌هایمان به روی آن می‌چرخد، حال برای آنکه این در بچرخد، این لولاها باید ثابت بمانند. نکته‌ای که نباید از آن غفلت کنیم این است که سخن ویتگنشتاین درباره ثابت بودن لولاها در بردارنده ظرائف و دقت‌هایی است. این سخن به این معنا نیست که ساختن درهایی که لولا دارند این را اثبات نموده است که باید در را با لولا بسازیم، آنچه مهم است توجه به این نکته است، دری که لولا ندارد به هیچ رو در نیست. برای نمونه وقتی

۱. بنگرید به:

Coliva, A (2015)

Coliva and Moyal-Sharrock (2017)

Moyal-Sharrock, D (2021)

۲. برای سهولت در آوردن مطالب و از این به بعد تنها شماره فقره‌های کتاب در باب یقین را می‌آوریم.

نقشه‌ای را بنا بر تقسیمات یک کشور پدید می‌آورند، به این دلیل نیست که راه عملی و راحت‌تر تهیه نقشه چنین است، بلکه نقشه‌ای که بر اساس و بنیاد تقسیم‌های یک کشور نباشد اصلاً نقشه نیست (Shiner, 1978:108). حال در باب «گزاره‌های لولایی» نیز باید دقت کنیم که چنین نیست که ما انسان‌ها به این دلیل این گزاره‌ها را ثابت و مصون از شک می‌دانیم و بدون آن‌ها نمی‌توانیم حکم کنیم، آن‌ها را می‌پذیریم، بلکه حکم کردن بدون آن‌ها را نمی‌توانیم حکم کردن برشماریم.

برخی شارحان ویتگنشتاین چون دبرا اور^۱ نیز در مقاله خود با عنوان «آیا ویتگنشتاین نظریه‌ای در باب گزاره‌های لولایی دارد؟»^۲ جان‌مایه ایده «گزاره‌های لولایی» را در دو فقره ۳۴۱ و ۳۰۸ «در باب یقین» جست‌وجو می‌کنند (Orr, 1989: 137-141). آنجا که ویتگنشتاین می‌گوید:

«معرفت و یقین به مقولات مختلفی تعلق دارند. آن‌ها دو «وضع ذهنی» مثل «حدس زدن» و «مطمئن بودن» نیستند. آنچه حال محل توجه ماست یقین نیست بلکه معرفت است، یعنی محل توجه ما اگر قرار است اصلاً حکمی ممکن باشد، این است که درباره برخی گزاره‌های تجربی شکی نمی‌شود داشت.» (۳۰۸)

«سؤال‌هایی که مطرح می‌کنیم و شک‌های ما بر این امر متکی‌اند که برخی گزاره‌ها از شک مستثنی هستند، گویی لولاهایی هستند که سؤال‌ها و شک‌های ما بر آن‌ها می‌چرخند.» (۳۴۱)

به عقیده شخصی چون اور به ایده «گزاره‌های لولایی» نباید به چشم یک نظریه نگریست. اندیشه ویتگنشتاین توصیفی است و این در نظام معرفتی او نیز جاری است و نباید در آن به دنبال نظریه بود. ویتگنشتاین در پی پدید آوردن گونه‌ای درمان برای فهم ما است و سودای کشف حقیقت‌هایی در باب ذات واقعیت‌ها نیست، بنابراین، در باب ایده گزاره‌های لولایی نیز باید چنین رویکردی را پیش چشم داشت (Orr, 1989: 137-140). مسئله دیگری که در بررسی و تحلیل گزاره‌های لولایی باید بدان توجه داشت، موضوع نظام اعتقادات انسان‌ها است. به باور ویتگنشتاین این گزاره‌ها را نمی‌توان فارغ از مجموعه‌ای از باورهای خود و به صورتی انفرادی و جداگانه بنگریم، آن‌ها یک نظام هستند

۱. Deborah Orr

۲. Did Wittgenstein have theory of hinge proposition?

که اعتقادات و مجموعه نظام معرفتی ما را می‌سازند. (۱۰۵) این نظام معرفتی همان چیزی است که ویتگنشتاین از آن با نام «جهان - تصویر^۱» یاد می‌نماید.

همچنین، برخی از ویتگنشتاین پژوهان^۲ که در سال‌های اخیر بررسی و واکاوی «در باب یقین» ویتگنشتاین را وجه همت خویش قرار داده‌اند، با توجه به فقراتی که ویتگنشتاین در این کتاب آورده است، چند گونه خاستگاه^۳ متفاوت برای این گزاره‌های لولایی دست و پا نموده‌اند. گاه ویتگنشتاین گزاره‌هایی را نام می‌برد که تباری طبیعی دارند (۴۷۵ و ۵۵۹) و گاه جنس گزاره‌های اکتسابی‌اند^۴ (Moyal - Sharrock, 2004: 104). باری، پاره‌ای از گزاره‌های لولایی یقین‌هایی‌اند که تباری طبیعی، حیوانی یا غریزی دارند و از رهگذر آموزش و تعلیم به آدمی یاد داده نمی‌شوند؛ اما گزاره‌هایی لولایی نیز هستند که از سنخ آموزش و تعلیم هستند و در بستر فرهنگ و جامعه و به‌مرور به انسان آموخته می‌شوند، از این‌رو در یک دسته‌بندی خاستگاه این لولاها را به دو گونه‌ی طبیعی و اکتسابی تقسیم می‌کنند.

۲-۲ انواع گزاره‌های لولایی

هانس گلاک^۵ اعتقاد دارد در یک دسته‌بندی و در میان «گزاره‌های لولایی» می‌توان چهار نوع را از یکدیگر متمایز ساخت: (Glock, 1996: 78)

۱. world- picture:

ویتگنشتاین معتقد است آدمی از بدو تولد و در مسیر رشد و تربیت خود به تدریج چهارچوبی برای نگرستن به عالم می‌یابد که در وهله اول نتیجه بررسی و گزینش شخصی خود او نیست بلکه برخاسته از نحوه عمل و زندگی او و چیزهایی که خواه ناخواه از دیگران و محیط پیرامون در مقام آموزش گرفته است و در وهله دوم مبنا و اساس هرگونه پژوهشی است که از سوی او در آینده انجام خواهد گرفت. ویتگنشتاین این را تصویر شخص از جهان یا جهان تصویر می‌نامد.

بنگرید به: حجت، مینو (۱۳۸۱)

۲. کسانی مانند کولیوا، پرتچارد و مویال- شارووک از کسانی‌اند که در این زمینه تلاش‌های درخشانی داشته‌اند.

Coliva, A (2015)

بنگرید به:

Coliva and Moyal-Sharrock (2017)

Moyal-Sharrock, D (2004)

Moyal-Sharrock, D (2021)

Moyal-Sharrock, D (2016)

Moyal-Sharrock and Brenner (2005)

Pritchard, D (2017)

۳. Origin of hinges

۴. Hinges are natural or acquired

۵. Hans-Johann Glock

الف) گزاره‌های فرا تاریخی^۱

این گزاره‌ها برای هر شخص عاقلی محکم و محرز هستند.^۲ برای نمونه می‌توان به گزاره‌های زیر اشاره نمود:

«زمین برای مدت زمانی طولانی وجود داشته است»، «گره‌ها از درختان نمی‌رویند».

ب) تاریخمندی^۳

گزاره‌هایی که زمان تغییر می‌کنند. افراد این گزاره‌ها را کشف می‌کنند و اسناد، شواهد و مدارک نیز آن‌ها را تأیید می‌کنند، برای نمونه:

«در جمجمه انسان مغزی وجود دارد»، «آب در صد درجه سانتیگراد به جوش می‌آید»

ویتگنشتاین خود به این نکته مهم اذعان دارد که این گزاره‌ها تاریخمند هستند و در

یک سطح از استواری نیستند.

«می‌شود تصور کرد که گزاره‌هایی با شکل گزاره‌های تجربی صلب باشند و کار مجرای گزاره‌های تجربی غیر صلب و سیال را انجام دهند؛ و این نسبت با زمان تغییر کند، به این صورت که گزاره‌های سیال، صلب شوند و گزاره‌های صلب، سیال» (۹۶).

«اسطوره ممکن است بار دیگر به جریان بیفتد، بستر رودخانه اندیشه‌ها جابه‌جا شود؛ اما من میان حرکت آب در بستر رود و جابه‌جایی خود بستر فرق می‌گذارم؛ اگرچه میان این دو تفکیک دقیقی وجود ندارد» (۹۷).

«اما اگر کسی بگوید: «پس منطق هم علمی تجربی است»، خطا کرده است. ولی این درست است که می‌شود گزاره‌های واحد را زمانی چیزی تلقی کرد که به محک تجربه درمی‌آید و زمانی قاعده محک» (۹۸).

«آری، بخشی از ساحل آن رودخانه از صخره سختی است که در معرض هیچ تغییری نیست یا در معرض تغییری نامحسوس است، و بخشی دیگر از شن و ماسه‌ای که اینجا و آنجا شسته و ته نشین» (۹۹).

۱. Trans-historical

۲. stand fast

3. change with time

ویتگنشتاین در «در باب یقین» و چند عبارت بالا تشبیهی جالب برای گزاره‌های لولایی به دست می‌دهد که ویتگنشتاین پژوهان بارها و بارها از آن بهره گرفته‌اند و با آن به تحلیل پاره‌ای از ایده‌های خویش در باب گزاره‌های لولایی برمی‌آیند. ساحل و بستر رودخانه آن اندازه استوار هستند که به سادگی دستخوش تغییر نشوند، اما این امکان نیز وجود دارد که با گذر زمان تغییراتی بکنند.

ج و د) گزاره‌های شخصی نیز دو نوع دارد^۱

ج) آن دسته از گزاره‌های کاربرستی که هر کس نزد خود بدان‌ها یقین دارد، مانند: «من دو دست دارم»، «اسم من ... است».

د) آن دسته از گزاره‌های ویژه شخص^۲ که بخشی از تصویر – جهان افراداند، مانند: «من بیشتر زندگی‌ام را در انگلستان گذرانده‌ام».

برخی نیز با توجه به انواع مختلف گزاره‌های لولایی‌ای که در «در باب یقین» آمده است به طبقه‌بندی دودمان این لولاها^۳ پرداخته‌اند. چنین تقسیمی از آن خود ویتگنشتاین نیست اما کمک می‌کند تحلیل و تبیین گزاره‌های لولایی واضح‌تر شود: (Moyal – Sharrock, 2004: 101-102)

الف) لولاهای زبانی^۴

در این دسته لولاها قواعد دستوری دقیقی هستند که به‌طور مشخص استفاده ما از کلمات و اعداد را روشن می‌سازند، بنابراین برای اینکه آن‌ها را از دسته عمومی قواعد دستوری متمایز کنیم این گونه از لولاها را زبانی می‌نامیم. برای نمونه:

« $۲+۲=۴$ »، «از رنگ آبی چه معنایی مراد می‌کنیم»^۵

ب) لولاهای شخصی^۶

در اینجا لولاها با زندگی فردی ما ارتباط دارند. می‌توان بین لولاهای شخصی که رنگ و بوی زندگی‌نامه‌ای دارند و دیگر لولاهای ادراکی تمایز قائل شد. دومی بیشتر به ادراک

1. Two types of personal cases

۲. Person-specific

۳. A taxonomy of hinges

۴. Linguistic hinges

۵. بنگرید:

(455, 340, 565, 545, 126, 624, 158, 36)

6. Personal hinges

بیرونی و ادراک خود کار تقسیم می‌شود. لولایی مانند «من پشت میزم نشسته‌ام» به طور خاص بنیادی است. در حالی که «من بدن دارم» یا «الآن اینجا هستم» را می‌توان گفت که اساساً جهانی است، زیرا چنین اطمینانی برای هر یک از ما صادق است. لولاهای دیگری نیز وجود دارند که اگر چه به عنوان لولاهای شخصی بیان می‌شوند (من مغز دارم) نه زندگی‌نامه‌ای و نه ادراکی هستند. آن‌ها نسخه اول شخص لولاهای جهانی‌اند. چند نمونه از لولاهای شخصی:

«من از فلان شهر آمده‌ام»، «برای ماه‌ها در این محل زندگی کرده‌ام»، «من اکنون در انگلستان هستم»، «هیچ‌گاه در گینه بیسائو نبوده‌ام»^۱

ج) لولاهای محلی^۲

در این گونه از لولاهای، یقین‌ها چارچوب زیربنایی معرفت برخی از انسان‌ها را در یک زمان معین تشکیل می‌دهند، مانند «زمین مسطح است»، «زمین گرد است»، «هیچکس تا به حال به ماه نرفته است»، «هیچ‌گاه به روی ماه نخواهد رفت» برخی از این لولاهای خاستگاهی تجربی دارند و ممکن است در زمانی دیگر از لولایی بودن خارج شود. ویتگنشتاین در آن زمان با توجه به رخداد‌های علمی قاطعانه می‌گفت کسی تا به حال به روی ماه نرفته و نخواهد رفت.^۳

د) لولاهای جهانی^۴

لولاهای جهانی مرزهای جهانی حس را برای ما مشخص می‌کنند، آن‌ها برای همه انسان‌های عادی لولایی و یقین‌آوراند و تغییر نمی‌کنند؛ مانند: «من انسان هستم»، «اشیاء مادی وجود دارند»، «زمین وجود دارد»^۵

۲-۳ ادعاها و ویژگی‌های مختلف درباره گزاره‌های لولایی

ویتگنشتاین در «در باب یقین» ادعا‌های مختلفی در باب این گزاره‌ها مطرح می‌کند و ویژگی‌های متعددی را به آن‌ها نسبت می‌دهد. شارحان مختلف با توجه به درک خود از

۱. بنگرید:

(67, 70, 552-3, 421, 269, 419, 111, 659, 613)

2. Local hinges

۳. بنگرید:

(209, 35-6, 234, 274, 513, 159, 4, 234)

4. Universal hinges

۵. بنگرید:

(209, 35-6, 234, 274, 513, 159, 4, 234)

«در باب یقین» ادعاها و شاخصه‌های مختلفی را برای این گزاره‌ها برشمرده و به ویتگنشتاین نسبت داده‌اند. در یک نگاه کلان شاید بتوان پنج ادعای اصلی ویتگنشتاین در باب گزاره‌های لولایی را چنین برشمرد: (Glock, 1996: 78-80)

الف) یقینی‌اند:

به باور ویتگنشتاین «گزاره‌های لولایی» یقینی‌اند، این یقین نه تنها برای افراد، بلکه برای همه است (۱۰۰-۳ و ۴۶۲).

ب) جنون نه خطا:

در شرایطی مشخص و ویژه می‌توان در باب گزاره‌های لولایی خطا کرد اما این به معنای دیوانگی است و نه خطا کاربودن (۷۱-۵ و ۱۵۶ و ۳۰۳-۵ و ۵۷۹ و ۶۲۸). در حقیقت ویتگنشتاین میان اشتباه و خطا و دیگر گونه‌های اعتقاد غلط فرق می‌گذارد، اگر کسی به نادرستی تصور کند که دیر زمانی طولانی در جایی زیسته است، تصور او خطا و اشتباه نیست، بلکه نتیجه نوعی اختلال روانی و یا به عبارتی جنون است. شاید بتوان تفاوت این دو را در این دانست که برای اشتباه و خطا می‌توان دلیل آورد اما برای جنون تنها می‌توان از علت سخن گفت (۷۴).

ج) مبتنی نبودن بر پژوهش و عدم پشتیبانی با سند و مدرک:

گزاره‌های لولایی از نوع فرا تاریخی بر پژوهش مبتنی نیستند و هیچ سندی آنان را یاری نمی‌رساند. زیرا گزاره‌های بنیادین که بر اساس آن، این گزاره‌ها می‌توانستند باور شوند، وجود ندارند (۱۰۳ و ۱۳۸). برای این گزاره‌ها سند و مدرک وجود دارد به این معنا که از آن‌ها با لحاظ ملاحظاتی خاص می‌توان دفاع کرد. ولی این‌ها دلایل اعتقاد من به این باور نیستند، چرا که آن‌ها برای من بهتر از نتیجه، شناخته شده نیستند، گرچه می‌توانستند برای افرادی با مجموعه باورهای متفاوت شناخته شده باشند. ما برای این گزاره که: (۱) «جهان به مدت یک بلیون سال وجود داشته است».

۱. برای فهم بیشتر این معنا می‌توان به کتاب راش ریز (ویتگنشتاین در باب یقین) و مقاله «یقین و جنون» یکی از سه میراث دار علمی ویتگنشتاین مراجعه کرد:

مدرکی زمین‌شناختی و تکاملی در دست داریم، ولی برای این گزاره که:

(۲) «جهان به مدت یک صد سال وجود داشته است».

مدرکی نداریم. هرچند (۱)، (۲) را به همراه خود دارد، ولی از آن حمایت نمی‌کند؛ زیرا این دلیل به نفع خودش، (۲) را پیش‌فرض می‌گیرد: گرچه (۲) مستقیماً از (۱) استخراج نمی‌شود، آن دلیل به همراه کل گفتمان دلیل زمین‌شناختی، بدون (۲) فرو خواهد ریخت.

ه) جای توجیه و شک نیست:

مهم‌ترین ادعای ویتگنشتاین در خصوص گزاره‌های لولایی این است که آن‌ها را نه می‌توان توجیه کرد، نه موردشک قرار داد، چراکه یقین به آن‌ها پیش‌فرض هرگونه صدور حکمی است (۳۰۸ و ۴۹۴ و ۶۱۲). ویتگنشتاین خود اشاره می‌کند که شک نمی‌تواند آغازگر بازی زبانی باشد. اگر کودکی به آنچه آموخته می‌شود بلافاصله شک می‌نمود، نمی‌توانست پاره‌ای از بازی‌های زبانی را بیاموزد؛ اما این نکته‌ای طبیعی و یا عمل‌گرایانه نیست، به دلیل شرایط انسانی مان است که نباید با شک بی‌آغازیم. یک شاگرد مشکوک نمی‌تواند در کنش‌های معرفتی ما انسان مشارکت بورزد و درست به همین دلیل سر از شک واقعی در می‌آورد. فرد شکاک با کشاندن شک به گزاره‌های لولایی و جایی که بازی زبانی به روی آن لولا می‌گردد، مشغول تبر زدن به شاخه‌ای است که روی آن نشسته است (۱۱۵ و ۱۵۰ و ۲۸۳ و ۴۷۲).

همچنین، با نگرستن در بند‌های مختلف «در باب یقین» می‌توان پاره‌ای دیگر از ویژگی‌های گزاره‌های لولایی را به دست آورد. ویتگنشتاین در باب ملاک و معیار این‌گونه گزاره‌های لولایی چیزی نمی‌گوید. در میان نمونه‌هایی که او می‌آورد گونه‌های مختلفی وجود دارد، هم گزاره‌های شخصی و هم گزاره‌های کلی، هم باورهای دینی و هم باورهای علمی. ناگفته پیداست که ویژگی‌هایی که ویتگنشتاین برای گزاره‌های لولایی برمی‌شمرد چنین نیست که ذاتی و مشترک میان تمامی گزاره‌های لولایی باشد. همان‌گونه پیشتر آوردیم این گزاره‌ها انواعی دارند، اما می‌توان آنچه ویتگنشتاین از رهگذر این گزاره‌ها به دنبالش است یعنی همان «یقین» را مفهومی دانست که با استعاره شباهت خانوادگی درک می‌شود. به این بیان که مجموعه‌ای از ویژگی‌ها را می‌توان به افراد و نوع‌های مختلف آن نسبت داد. اکنون به برخی از این ویژگی‌ها اشاره می‌کنیم:

زمینه‌ساز شالوده‌های اندیشه عقلانی‌اند:

در اندیشه ویتگنشتاین این گزاره‌ها فراهم سازنده شالوده اندیشه عقلانی ما هستند. «می‌خواهم بگویم: گزاره‌هایی از نوع گزاره‌های تجربی و نه فقط گزاره‌های منطقی، جزو بنیان هر گونه عمل کردن با اندیشه (با زبان) اند» (۴۰۱).

اما نکته‌ای که نباید از آن غفلت نمود این است که شالوده‌هایی از این دست به درد مبنایی برای دیگر باورهای ما نمی‌خورند. ما حقیقت‌های دیگری را از آن‌ها استنتاج نمی‌کنیم بلکه آن گزاره‌ها را به مثابه پس‌زمینه‌ای برای برهان‌های عقلانی خود به کار می‌بریم (۲۴۶-۲۴۸). در حقیقت این رفتار کنش‌های ما است که شالوده‌های اساسی و غایی شناخت را می‌سازد نه باورهایمان.

از تبار رفتار و عمل‌اند نه معرفت

ویتگنشتاین در نوشته‌های خود در «در باب یقین» بارها مثال‌های خود را از کودکان می‌آورد و در آنجا به این مهم توجه می‌دهد که کودکان در مراحل یادگیری خود یقین‌هایی از تبار کنش و عمل به چنگ می‌آورند نه گزاره‌های معرفت‌بخش. این تصمیم‌های آدمی است که بازی‌های زبانی را جایی پایان می‌دهد. این گزاره‌ها که یقین به ارمغان می‌آورند با معرفت تفاوت دارند و مبنای آن معرفت هستند (۴۷۶ و ۴۹ و ۱۱۰). گزاره‌های لولایی با نحوه عمل ما ارتباط دارند. ویتگنشتاین هنگامی که از نحوه عمل و شکل زندگی سخن می‌گوید و آن را مبنای باورهای ما برمی‌شمارد، به شاخصه‌هایی توجه دارد که نظام معرفتی ما را می‌سازند.

دانستی نبودن

ویتگنشتاین هم‌زمان که امکان شک در گزاره‌های لولایی را رد می‌کند، دانستی بودن این گزاره‌ها را نیز انکار می‌کند؛ بنابراین گزاره‌هایی‌اند که در همان حال تردید در آن‌ها راه ندارد، بی‌دلیل نیز هستند. اگر چنین گزاره‌هایی نباشند که بتوانیم درباره‌شان بگویم «امکان ندارد در این باره اشتباه کنم» دیگر مجالی برای داوری کردن و صادق یا کاذب خواندن وجود ندارد. ویتگنشتاین به مور نیز به همین دلیل انتقاد می‌کند که او گزاره‌هایش مانند اینکه «دو دست دارم» را با عبارت «می‌دانم» به کار می‌برد. بله، این گزاره‌ها یقینی‌اند و امکان شک در آن‌ها وجود ندارد، اما گفتن دانستن نیز در مورد آن‌ها کاربردی غلط است.

«حال آیا کسی مانند مور می تواند آنچه می داند را برشمرد؟ به گمانم همین طور بی‌درنگ نه. چون در غیر این صورت عبارت «من می‌دانم» غلط به کار می‌رود و ظاهراً از طریق این کاربرد غلط، وضع ذهنی غریب و بسیار مهمی خود را نشان می‌دهد» (۶).

صدق و کذب بردار نیستند:

جایی صدق و کذب معنا دارد که گزاره‌های ما دربردارنده معرفتی باشند و همان‌گونه که پیشتر آوردیم این گزاره‌ها از تبار معرفت نیستند و از این رو مجالی برای صدق و کذب‌پذیری ندارند. از سویی همان‌گونه که در ویژگی قبل بدان اشاره کردیم این گزاره‌ها هستند که باعث می‌شوند بتوانیم حکم کنیم و صادق و کاذب را نیز تشخیص دهیم.

«... صادق یا کاذب نیست که کسی بر روی ماه بوده است؟ اگر ما در چهارچوب نظام خود بیندیشیم، یقینی است که هیچ انسانی تاکنون بر روی ماه نبوده است» (۱۰۸).

«وقتی می‌گوییم «می‌دانم» که آماده اقامه دلایل محکم باشیم. «می‌دانم» به امکان اثبات صدق ربط پیدا می‌کند. اینکه آیا کسی چیزی را می‌داند، خود را نشان می‌دهد، با فرض اینکه به آن متقاعد است؛ اما اگر آنچه او باور دارد از نوعی باشد که دلایلی که می‌تواند اقامه کند قطعی‌تر از ادعایش نباشد، پس نمی‌تواند بگوید آنچه باور دارد می‌داند» (۲۴۳).

باری، گزاره‌های لولایی نه صادق‌اند و نه کاذب، نه موجه‌اند و نه ناموجه و از این رو نه شناختنی‌اند و نه ناشناختنی. همچنین آن‌ها به شکلی معقول نمی‌توانند مورد شک و تردید واقع شوند و بنابراین از جنس گزاره‌های تجربی نیستند و باید آن‌ها را چون قاعده در نظر گرفت (Coliva, 2017: 9).

تشبیه میان قطعی بودن گزاره‌های لولایی و گزاره‌های ریاضی

ویتگنشتاین قطعی و یقینی بودن گزاره‌های لولایی را با نحوه قطعی بودن گزاره‌های ریاضی مقایسه می‌کند. این نکته مهمی است که در اندیشه او یقین‌پدید آمده از گزاره‌های ریاضی و گزاره‌های لولایی تفاوتی ندارند.

«ما با همان یقینی که به هر گزاره ریاضی باور داریم، می‌دانیم که حروف الف و ب چگونه تلفظ می‌شوند، رنگ خون از سان چه نام دارد، اینکه از سان‌های دیگر خون دارند و آن را «خون» می‌نامند» (۳۴۰).

برای ویتگنشتاین بازی زبانی فیزیک همان اندازه قطعی و یقینی است که بازی زبانی ریاضی و این دو را نیز در مرتبه یکسانی قرار می‌دهد (۴۴۷) او دلیل این تفاوت نگذاشتن‌ها را چنین توضیح می‌دهد:

«امکان ندارد در اینکه ۱۲ ضرب در ۱۲ نتیجه‌اش ۱۴۴ است اشتباه کنم؛ و حال نمی‌شود قطعیت ریاضی را در مقابل عدم قطعیت نسبی گزاره‌های تجربی نهاد، زیرا گزاره ریاضی حاصل سلسله‌ای از اعمال است که به‌هیچ‌وجه با اعمال بقیه زندگی ما متفاوت نیستند و به همان میزان در معرض فراموش کاری، غفلت و توهم‌اند» (۶۵۱).

برای نمونه خطای حافظه همان اندازه که می‌تواند در قضیه «امروز الف را دیدم» دخیل باشد، در قضیه $۲+۲=۴$ نیز می‌تواند دخیل باشد و بر عدم بروز خطا در هیچ‌یک از آن‌ها نمی‌توان دلیل آورد (۷۸) و این نا مدلل بودن مبانی باورهای ماست که حتی در باب ریاضیات نیز صدق می‌کند.

همبستگی و نظام‌مند بودن

در نگاه ویتگنشتاین این گزاره‌ها در یک نظام کامل از گزاره‌ها تعریف شده و با یکدیگر همبستگی دارند (۱۰۲ و ۱۴۱). این مجموعه از گزاره‌ها به شکلی به‌هم پیوسته‌اند و همبستگی دارند که همدیگر را تأیید می‌کنند (۲۲۵).

«کودک باور کردن انبوهی از چیزها را می‌آموزد، یعنی عمل کردن مثلاً مطابق این باورها را می‌آموزد. کم‌کم نظامی از باورها شکل می‌گیرد و در آن برخی چیزها به نحو تزلزل‌ناپذیر ثابت‌اند و برخی کمابیش در حرکت. آنچه ثابت است، به این علت نیست که فی‌نفسه روشن یا بدیهی است، بلکه آنچه در اطرافش قرار دارد آن را ثابت نگه می‌دارد» (۱۴۴).

«آنچه من سخت پایبند آنم، یک گزاره نیست، بلکه شبکه‌ای از گزاره‌هاست» (۲۲۵).

قواعد بازی و گرامر زبان

گزاره‌های لولایی در نگاه ویتگنشتاین چیزی از تبار گرامر زبان و یا نقشی مانند قواعد بازی را به عهده ندارند.

«نقش آن‌ها چیزی شبیه نقش قواعد بازی است و بازی را می‌توان صرفاً در عمل، بدون هیچ قاعده اعلام شده‌ای، آموخت» (۹۵).

«ولی این درست است که می‌شود گزاره‌های واحد را زمانی چیزی تلقی کرد که به محک تجربه درمی‌آید و زمانی قاعده محک» (۹۸).

بنابراین گزاره‌های لولایی نه یکسره شبیه گزاره‌های تجربی و نه سراسر به گزاره‌های منطقی شباهت دارند.

۳. نقد و بررسی مفهوم گزاره‌های لولایی

ایده «گزاره‌های لولایی» در دهه‌های گذشته ذهن بسیاری از شارحان ویتگنشتاین را به خود مشغول ساخته و برخی از آن‌ها نیز افزون بر تحلیل و بررسی این ایده به‌زعم خویش به‌نقد آن نیز پرداخته‌اند و پاره‌ای از نارسایی‌های آن را به نمایش گذاشته‌اند. در اینجا نقد و بررسی پاره‌ای از جوانب این ایده را در سه عنوان طرح می‌کنیم:

الف) گزاره‌های لولایی چه هدفی را دنبال و چه مشکلی را باید حل کنند؟

ب) گزاره‌های لولایی و ایده «معنا به‌مثابه کاربرد».

ج) گزاره‌های لولایی، ابهام و نبود ملاکی روشن.

۳-۱ گزاره‌های لولایی چه هدفی را دنبال و چه مشکلی را باید حل کنند؟

یکی از پرسش‌های اصلی که برخی از متفکران نیز مانند جان کوک^۱ در مقاله (یادداشت‌هایی در باب «در باب یقین» ویتگنشتاین) بدان پرداخته‌اند چنین است:

ویتگنشتاین به چه منظور ایده «گزاره‌های لولایی» را پیش می‌کشد و با این ایده بنا دارد چه مشکلی را حل کند؟ به باور چنین شارحانی نخست باید دید که آیا اصلاً مشکلی وجود دارد که بخواهیم آن را از رهگذر شاخ و برگ دادن به «گزاره‌های لولایی» برطرف سازیم یا اینکه چنین مشکلی نیست و پیش کشیدن چنین ایده‌ای روا نیست. در نگاه کسی مانند کوک مشکل را می‌توان چنین بیان نمود: پی بردن به این نکته که آیا ویتگنشتاین می‌تواند در باب این تهدید که گزاره‌ها و احکامش یکسره ساقط شدنی‌اند تاب بیاورد و محافظت شود یا خیر؟ چرا که اگر تنها یکی از این گزاره‌های لولایی ساقط شود، این تهدید به وقوع

۱. John w cook

پیوسته است. (Cook, 1986: 342-343). ویتگنشتاین در «در باب یقین» می‌گوید، اگر بگویم «هیچ وقت در آسیای صغیر نبوده‌ام» این معرفت را از کجا آورده‌ام؟ آن را محاسبه نکرده‌ام، هیچ کس آن را به من نگفته است، حافظه‌ام آن را به من می‌گوید، ممکن نیست از این حکم عدول کنم بدون اینکه همه احکام دیگر با آن ساقط شوند» (۴۱۹).

اما به عقیده ویتگنشتاین هیچ‌گاه چنین عدولی پیش نخواهد آمد، تنها به این دلیل که عدول از چنین گزاره‌ای به از دست رفتن تمامی گزاره‌های لولایی و احکام منجر خواهد شد. برای او تردید در این گزاره‌ها راه ندارد. اندیشمندانی مانند کوک درست همین جا ایستاده و با تحلیل و ارزیابی نمونه‌های ویتگنشتاین، سعی در روشن نمودن نارسایی ادعاهای او دارند. کوک مشکل ویتگنشتاین را در توجه نداشتن به ریزه کاری‌های مثال‌هایش می‌داند. برای نمونه در همان فقره ۴۱۹ که چند سطر قبل آمد، پرسش این است که چرا عدول از چنین گزاره‌ای ساقط شدن مجموعه گزاره‌ها و احکام دیگر را در پی دارد؟ باری، با توجه به اینکه این گزاره توسط حافظه پدید آمده است، شاید بتوان گفت اگر نادرست باشد اعتبار حافظه از میان می‌رود؛ اما آیا همواره چنین است؟ آیا می‌توان نمونه‌ای یافت که عدول از این گزاره این نتیجه را به بار نیاورد؟ کوک نمونه‌ای جالب پیش چشم خواننده می‌گذارد. تصور کنید ویتگنشتاین به پزشکی مراجعه می‌کند. پزشک از او سؤال می‌کند چه زمانی در آسیای صغیر بوده‌ای؟ او پاسخ می‌دهد هیچ وقت، اما پزشک به نکته‌ای عجیب تذکر می‌دهد و می‌گوید، شما بیماری‌ای دارید که تنها در آسیای صغیر دیده شده است و شخص در کودکی به آن مبتلا می‌شود و البته تا سال‌ها خاموش می‌ماند و بعد شخص می‌فهمد. از طرفی ویتگنشتاین جویا می‌شود و درمی‌یابد که در کودکی به آنجا رفته اما پدر و مادرش از او مخفی داشته‌اند. حال توجه کنید که اعتقاد ویتگنشتاین به این گزاره از بین رفته و از آن عدول کرده است، اما به هیچ‌رو ساقط شدن دیگر اعتقادهای او را در پی نداشته است. کوک به نمونه‌ای دیگر اشاره می‌کند و می‌گوید تصور کنید که گذرنامه‌ام را تورق می‌کنم، به ناگه صفحه‌ای را می‌بینم که نشانگر ورودم به ترکیه است. ناباورانه می‌گویم من هیچ‌گاه در ترکیه و یا جایی در آسیای صغیر نبوده‌ام. مسئله را نزد دوست خویش مطرح می‌سازم و او می‌گوید، تو فراموش کرده‌ای و ما چند سال پیش در مسیر روسیه چند روزی را نیز در ترکیه بودیم. آن را به خاطر نمی‌آورم اما به دلیل حافظه نه‌چندان قوی سخن دوست را پذیرفته و دلیلی ندارم که در آن شک کنم (Cook, 1986:)

343-345). در اینجا نیز شخص تنها گزاره و اعتقاد به نرفتن به ترکیه را از دست داده نه چیز دیگر. مشکلی نیز برای اعتبار حافظه پیش نمی‌آید.

کسی چون کوک بر این باور است که برخلاف سخن ویتگنشتاین یک گزاره لولایی نیز می‌تواند مردود شود و چنین نیست که عدول از آن آسیمی به مجموعه باورهای شخص بزند، بنابراین؛ آن مشکلی که ویتگنشتاین با گزاره‌های لولایی در پی حل آن بود موهوم است و نیازی به این گزاره‌ها نیست. از نکات شارحانی مانند کوک می‌توان این نتیجه را گرفت که برای از بین بردن و عدول نمودن از یک گزاره لولایی می‌توان با به دست دادن شواهدی مخالف و انباشت اموری یقینی‌تر بر یقین «گزاره لولایی» غلبه کرد، حال آنکه اگر گزاره‌ای دارای یقینی مطلق باشد نباید هیچ‌گاه از بین رود. از این رو ما با یقین‌هایی نسبی سروکار داریم، اما این نکته یعنی متغیر بودن گزاره‌های لولایی و تفاوت در میزان استوار بودن و پابرجایی آن‌ها چیزی است که ویتگنشتاین بدان توجه داشته و در بخش ویژگی‌های گزاره‌های لولایی بدان توجه داده بودیم.

نکته دیگری که می‌توان در نقد کوک بر ویتگنشتاین توجه داد و از کسانی مانند کوک خرده گرفت، عدم توجه به دغدغه ویتگنشتاین از آوردن گزاره‌های لولایی است. کوک هدف ویتگنشتاین از طرح گزاره‌های لولایی را حفاظت از مجموعه احکام مشخصی می‌داند و اینکه اگر این گزاره‌های لولایی نباشند این احکام یکسره از بین می‌روند. اما ویتگنشتاین منظوری دیگر دارد او خود به صراحت می‌گوید که اگر این گزاره‌ها نباشند دیگر معنایی برای «صدق» و «کذب» نمی‌توان تصور نمود و در این صورت است که دیگر جایی برای احکام گوناگون نیست (۵۱۴ و ۵۱۵ و ۵۱۶). بنابراین مراد ویتگنشتاین این است که اگر می‌خواهید مفهومی به نام صدق و کذب داشته باشید باید گزاره‌هایی داشته باشید که صدقشان را بیشتر پذیرفته باشید. از این رو تهدیدی که ویتگنشتاین از آن سخن می‌گوید جدی است.

همچنین باید به این نکته اشاره کرد زمانی که ویتگنشتاین می‌گوید اگر گزاره‌ای لولایی از بین رود و از آن عدول کنیم (مانند «هیچ‌وقت در آسیای صغیر نبوده‌ام») هیچ‌یک از احکام باقی نمی‌ماند، مواردی را پیش چشم دارد که نادرستی گزاره‌ای یقینی بدون دلیل معلوم شود؛ بنابراین چیزی که کوک با عنوان عدم توجه ویتگنشتاین به ریزه کاری مثال‌هایش بیان می‌کند، دقیق نیست. ویتگنشتاین لزومی ندیده که در تک‌تک نمونه‌هایش به این موضوع اشاره کند و شاید به همین دلیل باشد که در برخی از گزاره‌های لولایی نمونه‌هایی می‌آورد

که به هیچ رو قابل توجیه نیست (۵۱۳ و ۶۴۷). نکته‌ای دیگر که ویتگنشتاین به آن توجه می‌دهد این است که شاید بتوان یکی از این گزاره‌ها را مورد تردید قرار داد، اما نمی‌شود در همگی آن‌ها شک نمود (۲۳۲ و ۵۱۹). دقت دیگر در باب مثال‌های ویتگنشتاین این است که اگر کسی چون کوک بخواهد با شواهدی و داستان‌سراییهایی مثال‌ها را مورد مناقشه قرار دهد، به باور ویتگنشتاین بازی زبانی را درست انجام نداده است. از آنجایی که ویتگنشتاین این گزاره‌ها را مباحثات بازی‌های زبانی می‌داند، فروریختنشان را باعث از بین رفتن تمام باورها و احکام انسان‌ها می‌داند (۶۶۲ و ۶۶۳).

با توجه به انتقاد اخیر و نکاتی که در پاسخ آمد، می‌توان گفت در نظام معرفتی ویتگنشتاین «گزاره‌هایی لولایی» وجود دارند که نقشی یکسره متفاوت با دیگر گزاره‌های مجموعه باورهای ما و نظام معرفتی انسان‌ها دارند و درست همین گزاره‌ها هستند که از رهگذرشان صدق و کذب معنا می‌یابند و این امر نباید این تلقی را به بار بیاورد که هر کدام از این گزاره‌ها به تنهایی آن‌چنان یقینی‌اند که نادرست از آب درآمدنشان توسط دیگر باورها محال بنماید.

۲-۳ گزاره‌های لولایی و ایده «معنا به مثابه کاربرد»

ویتگنشتاین «تحقیقات فلسفی»^۱ با عدول از «نظریه تصویری معنا» دل در گرو نظریه «معنا به مثابه کاربرد» می‌دهد. حال پرسشی که رخ می‌نمایاند این است که چگونه ویتگنشتاین می‌تواند «گزاره‌های لولایی» را به شکلی مطلق یقینی بداند و از سویی آن اندازه اهمیت و توجه به مسئله کاربرد در معنا داشته باشد؟ مگر نه اینکه حکم کلی برای یک گزاره به معنای حکم برای همه کاربردهای آن گزاره است؟

برخی به این اشکال توجه داشتند و بدان پاسخ داده‌اند. اگرچه ویتگنشتاین در بسیاری موارد به کارکرد خاص یک گزاره لولایی نمی‌پردازد، اما به هیچ رو نمی‌توانیم چنین بگوییم که وی آن گزاره لولایی را خارج از کاربرد و شرایط خاص لولایی می‌داند. بنابراین زمانی که ویتگنشتاین گزاره‌ای مانند «هر شخصی نیکانی دارد» را طرح می‌کند، آن را نه برای همیشه و در همه زمان‌ها که تنها برای انسان‌ها و جامعه‌ای که خود در آن زندگی می‌کند در نظر دارد. همچنین باید توجه داشته باشیم که گزاره‌های لولایی به شکل پیشین

۱. Philosophical Investigations

تعیین نمی‌شوند و نمی‌توان آن‌ها را بدون پیش چشم داشتن بافت کاربرد زبانی تعیین کرد (Orr, 1989: 147).

۳-۳ گزاره‌های لولایی، ابهام و نبود ملاکی روشن

یکی از نکاتی که می‌توان در نقد و ارزیابی ایده «گزاره‌های لولایی» بدان اشاره کرد، موضوع نبود ملاک و معیاری روشن و شکلی از ابهام در تشخیص گزاره‌های لولایی است. ویتگنشتاین معیار و چارچوبی مشخص در باب گزاره‌های لولایی به دست نمی‌دهد. او مثال‌های بسیاری می‌آورد که در آن‌ها شکل‌های مختلفی از گزاره‌های لولایی وجود دارد، از قضیه‌های شخصی و کلی گرفته تا باورهای دینی و باورهای علمی، گزاره‌های تجربی و مانند آن و دیگر انواع گزاره‌ها. ویژگی‌هایی که ویتگنشتاین برای گزاره‌های لولایی می‌آورد در بردارنده ویژگی‌هایی ذاتی و مشترک میان گزاره‌های لولایی نیست، اما چنانکه پیشتر نیز بدان اشاره شد، می‌توان آنچه ویتگنشتاین از رهگذر این گزاره‌ها به دنبالش است یعنی «یقین» را مفهومی دانست که با استعاره شباهت خانوادگی درک می‌شود. به این بیان که مجموعه‌ای از ویژگی‌ها را می‌توان به افراد و نوع‌های مختلف آن نسبت داد.

این آشفتگی‌های ظاهری در انواع گوناگون گزاره‌ها باعث شده شارحان «در باب یقین» خوانش‌های مختلفی از این لولاها داشته باشند. از این رو برخی تفسیرهای درمانی^۱، پاره‌ای تفاسیر معرفتی^۲، برخی نیز تفسیرهای طبیعت‌گرایانه^۳ و پاره‌ای نیز تفسیرهای چهارچوبی^۴ ارائه داده‌اند. در رویکرد درمانی مسئله شک، یکسره معنایی ندارد و این شک‌ها در بیرون از زمینه خود رخ می‌نمایانند. در رویکرد و خوانش معرفت‌شناختی‌ای که برای گزاره‌های لولایی قائل می‌شوند، بر این باورند که می‌توان دست کم به گونه‌ای صدق و کذب را به این گزاره‌ها نسبت داد. در رویکرد طبیعت‌گرایانه مسئله شکاک غیرطبیعی است و لولاها بدیهی‌اند و در رفتار و شکل تربیت ما ریشه دارند. در خوانش چهارچوبی نیز گزاره‌های لولایی جایگاهی معرفتی نداشته و صدق و کذب نمی‌پذیرند و مسئله شکاک و شک‌هایش

۱. Therapeutic

۲. Epistemic

۳. Naturalist

۴. Framework

نامعقول می‌نماید، گزاره‌های لولایی در اینجا مانند قاعده‌هایی در بازی‌های زبانی مختلف هستند (Coliva, 2017: 10-14).

نتیجه‌گیری

از آنچه پیشتر آمد نکات زیر را می‌توان به‌عنوان نتیجه برشمرد:

۱. ما با وجدان خویش گزاره‌هایی را می‌یابیم که خطا و اشتباه در آن‌ها راه ندارد. گزاره‌هایی که یکسره از شک مصون‌اند، بنیان اعمال اندیشه‌اند و هرگونه تفکر و پژوهش بر پایه آن‌ها رخ می‌دهد. گزاره‌هایی که داربستِ تفکر ما هستند، شالوده بازی‌های زبانی ما را تشکیل می‌دهند. پرسش‌ها و شک‌هایمان به روی آن‌ها می‌چرخند. این گزاره‌ها را نمی‌توان فارغ از مجموعه‌ای از باورهای خود و به صورتی انفرادی و جداگانه بنگریم، آن‌ها یک نظام هستند که اعتقادات و مجموعه نظام معرفتی ما را می‌سازند. این نظام معرفتی همان چیزی است که ویتگنشتاین از او با نام «جهان - تصویر» یاد می‌نماید.

۲. ویتگنشتاین ادعاهای مختلفی در باب این گزاره‌ها مطرح می‌کند. شارحان مختلف با توجه به درک خود از «در باب یقین» ادعاهای مختلفی برای این گزاره‌ها برشمرده و به ویتگنشتاین نسبت داده‌اند. یقینی بودن، جنون‌آمیز بودن رد آن‌ها، مبتنی نبودن بر پژوهش و عدم پشتیبانی با سند و مدرک، جای توجیه و شک نبودن در باب آن‌ها مهم‌ترین این ادعا هستند. پاره‌ای دیگر از ویژگی‌های گزاره‌هایی لولایی را عبارت‌اند از زمینه‌ساز شالوده‌های اندیشه عقلانی‌اند، از تبار رفتار و عمل‌اند نه معرفت، دانستنی نیستند، صدق و کذب بردار نیستند، تشبیه میان قطعی بودن گزاره‌های لولایی و گزاره‌های ریاضی، همبستگی و نظام‌مند بودن.

۳. یکی از مهم‌ترین بحث‌های این نوشتار این است که آیا اصلاً مشکلی وجود دارد که بخواهیم آن را به یاری «گزاره‌های لولایی» برطرف سازیم. برخی مشکل را چنین صورت‌بندی می‌کنند، پی بردن به این نکته که آیا ویتگنشتاین می‌تواند در باب این تهدید که گزاره‌ها و احکامش یکسره ساقط شدنی‌اند، تاب بیاورد و محافظت شود یا خیر؟ چرا که اگر تنها یکی از این گزاره‌های لولایی ساقط شود، این تهدید به وقوع پیوسته است. به عقیده ویتگنشتاین هیچ‌گاه چنین عدول و ساقط شدنی پیش نخواهد آمد، تنها به این دلیل که عدول از چنین گزاره‌ای به از دست رفتن تمامی گزاره‌های لولایی و احکام منجر

خواهد شد. برخی مشکل ویتگنشتاین را در توجه نداشتن به ریزه کاری‌های مثال‌هایش می‌دانند. آن‌ها برخلاف سخن ویتگنشتاین معتقدند یک گزاره لولایی نیز می‌تواند مردود شود و چنین نیست که عدول از آن آسیمی به مجموعه باورهای شخص بزند. برای از بین بردن و عدول نمودن از یک گزاره لولایی می‌توان با به دست دادن شواهدی مخالف و انباشت اموری یقینی‌تر بر یقین «گزاره لولایی» غلبه کرد حال آنکه اگر گزاره‌ای دارای یقینی مطلق باشد نباید هیچ‌گاه از بین رود. از این رو ما با یقین‌هایی نسبی سروکار داریم، اما این نکته یعنی متغیر بودن گزاره‌های لولایی و تفاوت در میزان استوار بودن و پابرجایی آن‌ها چیزی است که ویتگنشتاین بدان توجه داشته و در بخش ویژگی‌های گزاره‌های لولایی بدان توجه داده بودیم.

۴. در میان نمونه‌هایی که ویتگنشتاین برای گزاره‌های لولایی می‌آورد، گونه‌های مختلفی وجود دارد، هم گزاره‌های شخصی و هم گزاره‌های کلی، هم باورهای دینی و هم باورهای علمی. از این رو یکی از نکاتی که می‌توان در نقد و ارزیابی ایده «گزاره‌های لولایی» بدان اشاره کرد موضوع نبود ملاک و معیاری روشن و شکلی از ابهام در تشخیص گزاره‌های لولایی است. ناگفته پیداست که ویژگی‌هایی که ویتگنشتاین برای گزاره‌های لولایی برمی‌شمرد، چنین نیست که ذاتی و مشترک میان تمامی گزاره‌های لولایی باشد. همان‌گونه پیشتر آوردیم این گزاره‌ها انواعی دارند، اما می‌توان آنچه ویتگنشتاین از رهگذر این گزاره‌ها به دنبالش است، یعنی همان «یقین»، را مفهومی دانست که با استعاره شباهت خانوادگی درک می‌شود. به این بیان که مجموعه‌ای از ویژگی‌ها را می‌توان به افراد و نوع‌های مختلف آن نسبت داد.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارد.

ORCID

Mohammad Saied Abdollahi

 <https://orcid.org/0000-0002-6329-0696>

Mohsen Javadi

 <https://orcid.org/0000-0001-6329-0694>

Muhammad Legenhausen

 <https://orcid.org/0000-0001-8578-6062>

منابع

- استرول، آروم. (۱۳۹۴). *ویتگنشتاین*، ترجمه محسن طلایی ماهان، تهران: نشر حکمت.
- حجت، مینو. (۱۳۸۱). «جهان - تصویر بررسی اجمالی مبانی معرفت از دید ویتگنشتاین»، نامه مفید، شماره ۳۶، ۷۱-۹۴.
- مور، جورج ادوارد. (۱۳۸۲). «برهان عالم خارج»، ترجمه منوچهر بدیعی، ارغنون، شماره ۷ و ۸، ۱۲۳-۱۴۷.
- ویتگنشتاین، لودویگ. (۱۳۸۷). *در باب یقین*، ترجمه مالک حسینی، تهران: انتشارات هرمس.
- Chisholm, Roderick. (1961). *Evidence as Justification*, Journal of Philosophy, 58, pp. 739-748. Doi: 10.2307/2023172.
- Coliva and Danièle Moyal-Sharrock. (2017). *Hinge Epistemology*, Brill Academic Pub.
- Coliva, A. (2015). *Extended Rationality: A Hinge Epistemology*, Palgrave Macmillan.
- Cook, John. (1986). *Notes On Wittgenstein's On Certainty*, philosophical investigations, 3, pp 15-37.
- Danièle Moyal-Sharrock and William H. Brenner. (2005). *Readings of Wittgenstein's On Certainty*, Palgrave Macmillan.
- Glock, Hans-Johann. (1996). *A Wittgenstein Dictionary*, Wiley-Blackwell; 1st edition.
- Moore, G. E. (1925). *A Defence of Common Sense*, in J. H. Muirhead (ed.) Contemporary British Philosophy, Allen and Unwin, London:193-223. Reprinted in Philosophical Papers and in G. E. Moore: Selected Writings 106-33.
- Moore, G. E. (1939). *Proof of an External World*, Proceedings of the British Academy 25 273-300. Reprinted in Philosophical Papers and in G. E. Moore: Selected Writings 147-70.
- Moore, G. E. (1941). *Certainty*, in Philosophical Papers 226-251. Reprinted in *G. E. Moore: Selected Writings 171-96. Doi: 10.4314/v36i1.29571.
- Moyal-Sharrock, Danièle. (2004). *Understanding Wittgenstein's On Certainty*. New York: Palgrave Macmillan.
- Moyal-Sharrock, Danièle. (2016). *The Third Wittgenstein The Post-Investigations Works*, Routledge.
- Moyal-Sharrock, Danièle. (2021). *Certainty in Action, Wittgenstein on Language, Mind and Epistemology*, Bloomsbury Publishing Plc.
- Orr, Deborah. (1989). *Did Wittgenstein have theory of hinge proposition?* Philosophical investigations, 12, pp. 134-153. doi.org/10.1111/j.1467-9205.1989.tb00268.x.

- Pritchard, D. (2017) .*Wittgenstein on Skepticism* in Blackwell Companion to Wittgenstein, (eds) H.-J. Glock & J. Hyman. Oxford: Wiley Blackwell
- Rhees, R. (2003). *Wittgenstein's On Certainty*, Blackwell Publishing.
- Shiner, Roger .(19^{۸۸}). *Wittgenstein and the Foundations of Knowledge*, proceeding of the Aristotelian society, 78, pp. 103-124.Doi: 10.1093/aristotelian/78.1.103 .

استناد به این مقاله: عبداللهی، محمد سعید؛ جوادی، محسن و لگنهاوسن، محمد، تحلیل و بررسی مفهوم « گزاره‌های لولایی» در نظام معرفتی ویتگنشتاین (با تکیه بر کتاب «در باب یقین»)، حکمت و فلسفه، ۲۰ (۷۸)، ۷۵-۱۰۲.

DIO: 10.22054/wph.2024.75844.2188

Hekmat va Falsafeh is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.